

ЕМЕРДЖЕНТНІ ТА ПОНЯТІЙНІ ПАРАМЕТРИ ХУДОЖНЬО-ДИДАКТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ КУРСУ "МИСТЕЦТВО")

У статті розглянуто шляхи взаємозбагачення художньо-образних та раціонально-логічних аспектів інтеграції знань учнів у процесі розробки змісту програм і підручників з курсу "Мистецтво" для загальноосвітньої школи.

З огляду на важливість проблеми інтеграції художніх знань учнів та недостатню її концептуалізацію, нами було здійснено наукове обґрунтування цілісної предметно-інтегративної моделі загальної мистецької освіти, яка стала теоретичним фундаментом під час розробки державного освітнього стандарту в галузі "Мистецтво – Естетична культура", а також нових навчальних програм інтегрованих курсів з мистецьких дисциплін для загальноосвітньої школи. У низці статей ми висвітлювали авторську концепцію курсу "Мистецтво" для загальноосвітньої школи на засадах поліцентричної інтеграції, логіку наскрізного тематизму з 1-го по 8-й класи, рівні інтеграції (духовно-світоглядній, естетико-мистецтвознавчий, психолого-педагогічний), доводили необхідність включення в зміст зазначеного курсу мистецтвознавчої пропедевтики. Враховуючи, що єдність художньо-образного та раціонально-логічного аспектів не висвітлювалася в публікаціях, акцентуємо її основоположні теоретичні ідеї.

Програма курсу "Мистецтво" побудована за принципом поліцентричної інтеграції: в єдиному тематичному блоці поєднується зміст двох домінуючих змістових ліній – музичного та візуального (образотворчого) мистецтва, а також елементи синтетичних мистецтв (хореографія, театр, кіно тощо). Між ними встановлюються тісні зв'язки з обов'язковим врахуванням як універсальних художньо-естетичних закономірностей, так і специфіки мови кожного з мистецтв. Технологія конструювання інтегрованого курсу передбачає виявлення певних дидактичних одиниць, представлених у внутрішньо-предметній логіці і елементів міжпредметної логіки зі зв'язками різної типології. Характер і обсяг цих зв'язків може бути різний – від окремих фактів до узагальнюючих понять.

Емоційне сприймання-споглядання та творення художніх образів завжди було первинним на уроках мистецтва, а вторинним – опанування художньо-мовних засобів і відповідних понять. Отже, засвоєння мистецтвознавчої термінології відбувається виключно на основі сенсорно-перцептивної та художньо-творчої діяльності учнів і завдяки психолого-педагогічним технологіям стимулювання емоційно-почуттєвої сфери (зокрема сугестивних впливів), асоціативного мислення, уяви, фантазії учнів.

При *емерджентному* розумінні художньої творчості ядром інтеграції стає художній образ – основоположна категорія естетики, педагогіки мистецтва. Художній образ деякою мірою ієрархічно навіть вищий за поняття, адже він органічно поєднує раціональне осмислення та інтуїтивне осяяння, не обмежуючи "креатосферу" особистості. Зрозуміло, що основний "закон" художньої педагогіки – пріоритетність ціннісного естетичного ставлення над розумовим (логічним) осмисленням мистецтва – детермінує необхідність урівноважувати "емоцію" та "рацію", знаходити між ними гнучкий баланс. Проте не можна й уникати або спрощувати інтелектуально-розвиваючі можливості загальної художньої освіти. На нашу думку, інтегративний потенціал художніх образів доцільно збагачувати потенціалом понятійних параметрів мистецтва. Саме тому у програмах "Мистецтво" для 1-4-х та 5-8-х класів, розроблених різними авторськими колективами під нашим науковим керівництвом, вперше в практиці загальної мистецької освіти виокремлюється обов'язковий блок "Поняття". У підручниках для 2-го і 3-го класів вони репрезентовані у рубриці "Словникова скриня". В основній школі, відповідно до поступового розвитку інтелектуальних умінь учнів (аналіз, порівняння, конкретизація, класифікація, систематизація, узагальнення тощо), значущість цього блоку навчальної інформації значно зростає, він збільшується за обсягом, ускладнюється за змістом, орієнтуючи школярів у безмежному морі художніх понять і термінів, сприяючи формуванню їхнього особистісного мистецького тезаурусу. У діаді "художній образ – поняття" ці елементи взаємодоповнюють один одного, поняття мовби "просвітлюють логікою" образні уявлення, інтуїтивні прозріння, емоційні відчуття.

Як відомо, поняття – одна з логічних форм мислення, найвищий рівень людської думки, в якому відображається сутність предмета чи явища, узагальнення визначальних властивостей і зв'язків між ними. Поняття можуть бути конкретними та абстрактними (найабстрактніші – категорії). Носії понять – терміни (слова або словосполучення), що фіксують найсуттєвіше в однорідних феноменах. За умов інтеграції відбувається зміна обсягу й глибини понять, тобто їх масштабу. Поняття можуть не співпадати взагалі, співпадати повністю чи частково, мати різну форму та величину спільної області перетину. Як зазначає І. Козловська, рівнозначні поняття часто фігурують під різними назвами у різних предметах. У мистецькій педагогіці спостерігаються і такі, і зворотні феномени: одним словом позначаються різні смислові явища. Універсальні поняття естетики та мистецтвознавства – ритм, гармонія, композиція, форма, динаміка, контраст, симетрія тощо – є фундаментом єдності й взаємодії мистецтв, фактором художньо-дидактичної інтеграції; разом з тим у галузі мистецтва є чимало надзвичайно багатозначних понять, які мають властивість змінюватися залежно від контексту їх використання. Наведемо приклади. *Контраст* (протилежність) – один із виразних засобів, притаманний усім видам мистецт-

ва. У музичному мистецтві контраст виражається динамікою (голосно – тихо), темпом (швидко – повільно), характером музики (весела – сумна) тощо; в образотворчому мистецтві – це співставлення протилежних за характером зображень (велике – мале, світле – темне тощо), що посилює вплив кожного з них. До універсальних категорій належить *гармонія* (від грецького – стрункість, співмірність, співзвуччя) – щось протилежне хаосу. В музиці це один із головних елементів музичної мови, поєднання звуків у співзвуччя – акорди та взаємозв'язок цих співзвуч у русі; в образотворчому мистецтві під гармонією розуміється поєднання різноманітних засобів виразності, які органічно доповнюють один одного, створюючи єдине ціле. Дидактичний сенс французького слова *етюд* (вивчення, вправа) зумовив використання терміну в різних видах мистецтва: це і музичний твір для розвитку виконавської техніки, і малювання з натури з метою ретельного її вивчення, і вправи для розвитку акторської техніки в театрі.

Можна також навести чимало прикладів понять, однакових за назвами, але різних за значенням. Так, *мотив* у музиці – це найкоротший наспів, частина музичної теми, а в образотворчому мистецтві – це первинний елемент візерунка орнаменту. Під словом *штрих* у музичному мистецтві розуміється спосіб видобування звуків голосом чи на інструменті (*стакато* – уривчасте виконання, *легато* – зв'язне виконання тощо); в образотворчому мистецтві – це лінія, риска, що виконується одним рухом руки, основний елемент техніки рисунку, важливий засіб виразності графіки.

Таким чином, коректне зіставлення понять і порівняння їх значень у різних видах мистецтва дає змогу збагатити емоційно-образне відчуття художніх творів учнями й поглибити розумінням окремих мистецьких явищ та зв'язків між ними. Використання інтегративних педагогічних технологій, зокрема й на основі мистецтвознавчих понять у підручниках "Мистецтво", зорієнтовано на формування художньо-асоціативного мислення учнів, розвиток умінь переносу набутих знань у різні духовно-естетичні сфери.

Матеріал надійшов до редакції 30. 03. 2005 р.

Масол Л.М. Эмерджентные и понятийные параметры художественно-дидактической интеграции (на примере курса "Искусство").

В статье рассмотрены пути взаимообогащения художественно-образных и рационально-логических аспектов интеграции знаний учащихся в процессе разработки содержания программ и учебников курса "Искусство" для общеобразовательной школы.

Masol L.M. The Fundamentals of Artistic-didactic Integration (on the Example of the Special Course "Arts").

The article highlight the ways of interenrichment of artistic and rational-logical aspect of the pupils' knowledge in the process of working out the curriculum content and textbooks on the course "Art for secondary school Emergent and concept fundamentals of artistic didactic integration (on the example of the cours w "Art")